

Öğretmen Adaylarının Kadın Olgusuna İlişkin Algılarının Belirlenmesi

Mehmet Akif SÖZER*

Recep ÖZKAN **

Özet

Bu araştırma, Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü Sosyal Bilgiler Öğretmenliği lisans programına devam etmekte olan dördüncü sınıf öğrencilerinin kadın olgusuna ilişkin algılarının (metaforların) belirlenmesini amaçlamaktadır. Nitel araştırma yöntemlerinden olan olgubilim deseninin kullanıldığı bu araştırma, 40'ı kadın, 38'si erkek olmak üzere toplam 78 öğretmen adayı ile gerçekleştirilmiştir. Elde edilen veriler, betimsel analiz yoluyla analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda, öğretmen adaylarının ürettikleri metaforların gerekçelerinin çok kısa ve genel ifadelerden oluştuğu, ayrıntılı açıklamalara gitmedikleri/gidemedikleri görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Kadın, Metafor, Sosyal Bilgiler.

Identifying The Perceptions of Teacher Candidates Towards Womanhood

Abstract

This research sets out to identify the perceptions of the senior students attending Social Science Program at Primary Education Department in Faculty of Education towards womanhood. This qualitative research which is designed as a phenomenological study is conducted with 78 teacher candidates 40 of whom are woman and 38 are man. Descriptive analysis method were adapted to analyze collected data. Results show that rationales behind the metaphors produced by the teacher candidates are either very short or formed through common expressions. Candidates seems to avoid providing detailed explanations.

Key Words: Woman, Metaphor, Social Science

* Yrd.Doç.Dr.,Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü

** Yrd.Doç.Dr.,Niğde Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü

1. Giriş

Her dönemin sosyal, ekonomik, siyasal ve kültürel koşulları farklı bir toplumsal yapı ortaya çıkararak farklı değer sistemleri ile davranış kalıpları üretmektedir. Davranış kalıpları, insanların yapıp etmelerini düzenleyen ve hareket tarzlarını belirleyen sosyal haritalardır. Davranış kalıpları dönemden döneme, toplumdaki topluma, hatta aynı toplumda farklı kültürlere mensup bireylere ve cinsiyete göre değişmektedir. Nitekim Günay (2000: 4), insanlığın başlangıcından bugüne kadar geçen süre içerisinde iş bölümünden kültürel değerlere ve sosyal kabullere kadar birçok şeyin cinsiyete göre şekillendiğini ileri sürmekte ve bu durumun bir alışkanlık hâlini alışının kaçınılmaz olduğunu belirtmektedir. Alışkanlıklar, toplumsal düzeni ve bu düzeni oluşturan kurumları ve kişileri etkileyen önemli bir anlam kategorisidir.

Varlıkları birbirlerine muhtaç olmalarıyla açıklanabilecek kadın ve erkek arasındaki farklılıklar ilk toplumlardan beri devam ede gelmektedir. Bununla birlikte tarih boyunca söz konusu farklılıkların belli hakların kullanımı konusunda bir mücadele alanı hâline geldiği de görülebilir. Bu mücadele, daha çok kadın aleyhine bir gelişim seyri göstermektedir. Bu durumun ortaya çıkmasında ise, toplumsal değer yargıları ve bu değer yargılarının ortaya çıkardığı davranış kalıpları etkili olmaktadır. Tarihsel serüvende, kadın konusu her zamanda ve her zeminde erkek olgusundan farklı olarak algılanmıştır. Bu algı, daha çok erkek lehine bir ivme göstermektedir. Kadın, her zaman 'erkeğin gerisinde, yardımcı pozisyonunda, erkek olmadan varlığını sürdüremeyecek ya da erkeğe bağımlı bir varlık' olarak görülmektedir.

Zaman ve zemin farklılaşmasına rağmen, kadının 'eksik etek' misali erkeğin en azından bir gömlek gerisinde olduğu anlayışı hâlâ devam ede gelmektedir. Bu durumun birçok nedeni olmakla birlikte, kadın sorunu aslında bir erkek sorunu olarak da düşünülmelidir. Durumun böyle olması çocuğun cinsiyetinin belli olmasından başlayarak hayatın her evresinde bilinçli ya da bilinçsiz olarak öne çıkarılmaktadır. Kıyafetlerden biçilen rollere, eğitim şekllinden meslek seçimine kadar birçok alanda toplumsal yapının getirdiği alışkanlıkların da etkisiyle farklılıklar kendini göstermektedir. Bu farklılık, özellikle meslek seçiminde kendini göstermektedir. Başka bir söylemle meslekî tercihler, tipik olarak cinsiyet temelinde farklılaşmaktadır (Günindi Ersöz, 1999). Bu durum, toplum içerisinde kadın ve erkek kimliklerinin oluşmasına neden olmaktadır.

Dolayısıyla kimlikler, üretilmekten ziyade miras olarak alınmaktadır (Berger ve Luckmann, 2008: 74).

Yeryüzünde hiçbir toplum, aile olmadan varlık gösteremez. Toplumsal devamlılık için aileye, ailenin var oluşunda ise erkekle kadının beraberliğine ihtiyaç vardır (Türkdoğan, 1991). Bu iki cinsin birbirlerine muhtaçlığı ve toplumsal devamlılıktaki gereklilikleri arasında ayırım yapmak ne derece imkânsız ise kadın-erkek arasında da ayırım yapmak da o derece imkânsızdır. Ancak pratikteki durum, bunu gerçeği doğrulamaktan biraz uzaktır. Son zamanlarda yapılan araştırmalar, kadın girişimcilerle ilgili ortaya çıkan ortak sorunların başında sosyal ve kültürel ortamda kadın rollerinin kalıplaşmış olması, eğitimlerinin yetersizliği, aile tepkileri, iş yükünün fazla oluşu, finans bulma güçlüğü, güvenilirlik sağlamak için kadınların erkeklerden daha fazla çaba gösterme gerekliliği ve kadınların erkeklere bağımlı hâlde bulunması olduğunu göstermektedir (Özen Kutaniş, 2004: 458). Toplumların eğitim seviyelerinin yükseldiği, eşitlik ve demokrasi mücadelelerinin arttığı bu dönemde dahi kadın ve erkek algılarındaki olumsuz durumun devam ettiği açıkça görülmektedir.

Bu çalışmada sosyal bilgiler öğretmenliği dördüncü sınıf öğrencilerinin 'kadın'a nasıl baktıklarını ve 'kadın' ile ilgili zihinsel imgelerinin (metaforların) neler olduğunu ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Eğitim-öğretim etkinliklerinde, özellikle de öğretimde, soyut kavramları ya da durumları somutlaştırarak, öğrencin daha rahat anlamasını ve öğrenmesini sağlamak önemlidir. Bu işin yapılmasında ise metaforlar oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Günlük hayatta da bazı şeyleri anlatırken farkında olmadan metaforlar öne çıkarılmaktadır. Metafor kavramı ile ilgili araştırmaların seksenli yıllarda ağırlıklı olarak yapıldığı görülmektedir. Metaforlar kullanarak sosyal bilimlerin değişik disiplinlerinde 1980'lerden beri çok sayıda araştırmaya yapılmış ve çok şey yazılmıştır (Çelikten, 2006). Bu alandaki araştırmaların birçoğunun Lakoff ve Johnson (2005) tarafından yapıldığı ve bu konuyla ilgili çalışmalarda da çoğunlukla bu iki kişinin referans olarak gösterildiği söylenebilir. Son yıllarda, özellikle de Lakoff ve Johnson'un (2005) çalışmalarına dayalı olarak gelişen ve "zihinsel metafor teorisi" olarak adlandırılan bir perspektif söz konusudur (Saban, 2009: 282).

Daha çok görsel ya da somutlaştırma şeklinde anlatımların kuvvetlendirilmesi amacıyla, bir şeyin bir şeye benzetilmesi olarak ifade edilen metaforlar, genel olarak bir fenomenin veya bir kavramın daha tanıdık ve bilinen terimlerle nitelendirilmesi olarak tanımlanmaktadır (Arslan ve Bayrakçı, 2006: 100). Metafor kelimesi Grekçe'de 'transfer'

anlamına gelen *metaherein* sözcüğünden türemiştir (Oxford English Dictionary, 1996). Metafor, sözlüklerde bir kelime, kavram veya deyim, farklı ama benzer bir nesne veya eyleme dönüştürülmesi olarak tanımlanmaktadır (Merriam-Webster, 2011; Akt: Kararımak, Güloğlu, 2012: 122).

Forceville (2002), herhangi bir olgunun metafor olarak kabul görmesi için konusunun, kaynağının ve kaynağından konusuna atfedilmesi düşünülen özelliklerinin (gerekçesinin) olması gerektiğini belirtmiştir (Güveli, İpek, Atasoy ve Güveli, 2011). Kavram üzerinde net tanımlamalara ulaşıldığını söylemek pek mümkün gözükmemektedir. Bununla birlikte metafor kavramı, genel olarak ilgili kavramın ya da ele alınan konunun öğrenilmesini kolaylaştırmak, daha kolay ve rahat anlaşılmasını sağlamak, kalıcılığı artırmak amacıyla soyut kavramları somutlaştırmada, bir şeyi bilinen başka bir şeyle anlatma olarak tanımlanabilir.

Metaforlar, bir kavramdan hareketle benzer bir kavram hakkında yeni anlamlar ortaya çıkarabilmek için iki kavram arasında dinamo görevi görerek yeni anlayışlara yol açıp, bilgi bağlantıları kurmaya olanak vermektedir (Jensen, 2006; Akt: Ünal ve Ünal, 2010). Metafor, aynı zamanda insanların dünyayı kavrama biçimine ilişkin anlayışlarını da özetleyen bir durumdur (Prawat, 1999; Akt: Ünal ve Ünal, 2010). Çubukçu ve Çap (2011), metaforu, bilinmeyen şeylerin öğretilmesi için bir teknik olmakla birlikte öğrenilenlerin akılda tutulması ve hatırlanması konusunda geçerliliği kanıtlanmış bir araç olarak tanımlamakta; bireylerin yüksek düzeyde soyut, karmaşık veya kuramsal bir olguyu anlamada ve açıklamada kullanılabileceği güçlü bir zihinsel araç olduğunu belirtmektedirler. Taylor, (1984, 103; Akt: Arslan ve Bayrakçı, 2006: 101) ise metafor, anlamak istediğimiz nesneyi veya olguyu, başka bir anlam alanına ait olan kavramlar ağına bağlayarak yeniden kavramlaştırmamızı, değişik yönlerden görmemizi ve daha önceden gözden kaçan bazı durumları aydınlatabilmemizi sağlar demektedir. Özünlü (1997: 73) de metaforu, birbirlerine benzemediği hâlde ortak bazı yönleri bulunan iki şeyin birbirlerini andıracak bir biçimde karşılaştırılması olarak tanımlamaktadır.

Amaç

Bu araştırmanın amacı, Niğde Üniversitesi Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü Sosyal Bilgiler Öğretmenliği dördüncü sınıf öğrencilerinin “kadın” kavramına ilişkin sahip oldukları zihinsel imgelerin

(metaforların) belirlenmesidir. Bu genel amaç çerçevesinde aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

- 1) Öğretmen adaylarının kadın kavramına ilişkin sahip oldukları metaforlar nelerdir?
- 2) Öğretmen adaylarının kadın kavramına ilişkin belirledikleri metaforlar ortak özellikleri bakımından hangi kavramsal kategoriler altında toplanmaktadır?
- 3) Öğretmen adaylarının kadın kavramına ilişkin belirledikleri metaforlar cinsiyet düzeyi bakımından farklılık göstermekte midir?

Yöntem

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden olan olgubilim deseni kullanılmıştır. Olgu bilim deseni, farkında olunan ancak derinlemesine ve ayrıntılı bir anlayışa sahip olunmayan olgulara yoğunlaşmaktır. Bu desen, yabancı olmayan, aynı zamanda da tam anlamı kavranılamayan olguları araştırmayı amaçlayan çalışmalar için uygun bir araştırma zemini oluşturmaktadır. Olgu bilim çalışmalarında, genellikle bir olguya ilişkin bireysel algıların ortaya çıkarılması ve yorumlanması amaçlanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Olgubilim desenin tercih edilmesinin temel nedeni, zihinsel imgelerin (metaforların) gözlenebilen bir durum veya mikroskop altında incelenebilen bir şey olmamasına binaen zihinsel imgelerin bizzat öğretmen adaylarının betimlemeleriyle anlaşılabilmesidir. Katılımcıların kendi el yazılarıyla kaleme aldıkları bu kompozisyonlar, birer "belge" ve "doküman" olarak bu çalışmada temel veri kaynağı olarak kullanıldığından (Saban, 2009: 286) verilere doküman incelemesi yoluyla ulaşılmıştır.

Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olaylar hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsamaktadır. Hangi dokümanın araştırma için önemli olduğu ve veri kaynağı olarak kullanılıp kullanılmayacağı araştırma problemi ile yakından ilgilidir (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Bu çalışmada, öğretmen adaylarının "kadın" kavramına ilişkin sahip oldukları zihinsel imgelerin (metaforların) belirlenmesine yönelik dokümanlar incelenmiştir.

Bu çalışma, 2012-2013 eğitim-öğretim yılının güz döneminde Niğde Üniversitesi Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü Sosyal Bilgiler Öğretmenliği lisans programına devam etmekte olan toplam 78 dördüncü sınıf öğrencisiyle gerçekleştirilmiştir. Katılımcılara ilişkin sayısal bilgiler Tablo 1'de sunulmaktadır.

Tablo 1. Araştırmaya katılan öğretmen adaylarının cinsiyete göre dağılımı

	Kadın	Erkek	Toplam
Katılımcı	40	38	78

Tablo 1’de görüldüğü gibi çalışmaya 40’ı kadın, 38’i erkek olmak üzere toplam 78 öğretmen adayı katılmıştır. Araştırmaya katılan öğretmen adaylarının yaşları 20 ila 25 arasındadır.

Veri Toplanma Süreci

Araştırmaya katılan öğretmen adaylarının kadın kavramına ilişkin sahip oldukları zihinsel imgeleri belirlemek amacıyla her bir katılımcıya “*kadın . . . dır/gibidir; çünkü . . .*” cümlesinin yer aldığı önceden hazırlanmış bir form dağıtılmıştır. Öğretmen adayları, dağıtılan bu formdaki ilgili boşlukları nasıl dolduracakları hususunda bilgilendirilmiştir. Boşluğun ilk kısmına sadece tek bir zihinsel imge (metafor) yazmaları; ikinci kısmına ise, ürettikleri metafora yoğunlaşarak bir açıklama getirmeleri gerektiği anlatılmıştır. Sınıf ortamında gerçekleştirilen bu uygulamada, formun doldurulması için öğrencilere 15 dakikalık bir zaman verilmiştir. Formun bir başkasının tesiri altında kalmadan doldurulmasını sağlamak için tekli oturma düzeni oluşturulmuştur. Bu sayede bir öğrencinin yazdıklarının diğerleri tarafından görülmesi engellenmiş, öğrencilerin kendi aralarında fikir alışverişinde bulunmalarının da önüne geçilmiştir.

Metaforun bir araştırma aracı olarak kullanıldığı çalışmalarda, *gibi* sözcüğü genellikle metaforun ‘konusu’ ile metaforun ‘kaynağı’ arasındaki bağı daha açık bir şekilde çağrıştırmak için kullanılmaktadır (Saban, 2008). *Çünkü* sözcüğü ise, katılımcıların kendi metaforlarına bir “gerekçe” veya “mantıksal dayanak” sunmalarını sağlamaktadır.

Verilerin Analizi

Elde edilen verilerin değerlendirilmesinde içerik analizi tekniği kullanılmıştır. İçerik analizinde temel amaç, toplanan verileri açıklayabilecek kavramalara ve ilişkilere ulaşmaktır. Betimsel analizde özetlenen ve yorumlanan veriler, içerik analizinde daha derin bir işleme tabi tutulmakta ve betimsel yaklaşımla fark edilemeyen kavram ve temalar bu analiz sonucu keşfedilebilmektedir. İçerik analizinde temelde yapılan işlem, birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları okuyucunun anlayabileceği bir biçimde organize ederek yorumlamaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2008).

Öğretmen adaylarının geliştirdikleri metaforların analiz edilmesi ve yorumlanması üç aşamada gerçekleştirilmiştir. İlk aşamada, öğretmen adaylarının doldurdukları formlar cinsiyete göre tasnif edilerek her bir kâğıda sıra numarası verilmiştir. İkinci aşamada, öğretmen adaylarının ürettiği metaforların tasnifi aşamasına geçilmiştir. Üçüncü aşamada ise, bu tasnif sonucunda elde edilen metaforlar “canlı, otorite, tabiat, nesne, soyut ve niteleme” olarak altı kategoride toplanmış ve her bir kategori cinsiyete göre sınıflandırılmıştır. Kategorilerin oluşturulması sürecinde, öğretmen adaylarının belirledikleri metaforlar araştırmacılar tarafından ön sınıflamaya tabi tutulmuş; ardından bu kategorileştirme üç eğitim bilimleri uzmanı ve iki Türk dili ve edebiyatı uzmanının incelemesine sunulmuştur. Uzmanlardan gelen görüşler doğrultusunda kategorilere son şekli verilmiştir. Her öğretmen adayının doldurduğu formdan hareketle belirtilen ana başlıklar altında sıralanan metaforlar ve açıklamaları yazılmıştır. Her bir ana başlığın altına belirtilen metafor ile onun açıklaması ve açıklamanın sonuna da ilk tasnifte verilen sıra numarası yazılmıştır. Formların analizinde, öğretmen adaylarının ifadelerini değiştirmeden olduğu gibi alarak sınıflama yapılmıştır. Formların incelenmesi sırasında anlaşılmayan bazı ifadeler düzeltilirken noktalama, şive vb. durumlara müdahalede bulunulmamıştır.

2. Bulgular

Öğretmen adaylarının “kadın” olgusuna ilişkin olarak ürettikleri metaforlar “canlı”, “otorite”, “tabiat”, “nesne”, “niteleme” ve “soyut” olarak belirlenen altı kategoride toplanmıştır. Bu kategorilerin her birine ilişkin sayısal veriler tablolar hâlinde gösterilmektedir.

Tablo 2. Öğretmen adaylarının “canlı” kategorisine ilişkin ürettikleri metaforların dağılımı.

Sıra No.	Metafor	Kadın (N)	Erkek (N)
1	Arı	3	-
2	Anne	2	1
3	At	-	1
4	Dişi kuş	1	-
5	Kedi	-	1
6	Tilki	-	1
Toplam		6	4

Tablo 2’de görüldüğü gibi, “arı” ve “dişi kuş” metaforları yalnızca kadınlar tarafından; “at”, “kedi” ve “tilki” metaforları ise yalnızca erkekler

tarafından üretilmiştir. “Anne” metaforu ise hem kadınlar hem de erkekler tarafından üretilmiştir. Kadınlar, “canlı” kategorisine giren üç adet metafor üretirken erkekler bu kategoriye giren dört adet metafor üretmiştir. Bu kategoride en fazla üretilen metafor “arı” olmuştur.

Tablo 3: Öğretmen adaylarının “otorite” kategorisine ilişkin ürettikleri metaforların dağılımı

Sıra No	Metafor	Kadın (N)	Erkek (N)
1	İçişleri bakanı	1	-
2	Hükümet	1	-
3	Devlet	1	-
4	Ailenin direği	1	-
5	Güç	1	-
6	İnsanın boynu	1	-
7	Patron	-	1
8	Evin bekçisi	-	1
9	Baş	-	1
10	Yapı taşı	-	2
Toplam		6	5

Yukarıdaki tablo incelendiğinde, “otorite” kategorisi ile ilgili olarak kadınların 6, erkeklerin 5 metafor ürettikleri görülmektedir. “İç işleri bakanı”, “hükümet”, “devlet”, “ailenin direği”, “güç” ve “insanın boynu” metaforları kadınlar tarafından; “patron”, “evin bekçisi”, “baş” ve “yapı taşı” metaforları ise erkekler tarafından üretilmiştir. Bu kategoriye ilişkin olarak hem erkeklerin hem de kadınların ürettiği ortak bir metafor olmamıştır. “Tabiat” kategorisiyle ilgili olarak en fazla üretilen metafor “yapı taşı” olmuştur.

Tablo 4: Öğretmen adaylarının “tabiat” kategorisine ilişkin ürettikleri metaforların dağılımı

Sıra No	Metafor	Kadın (N)	Erkek (N)
1	Akarsu	-	1
2	Çınar	-	2
3	Çiçek	-	3
4	Deniz suyu	1	-
5	Dikenli gül	-	1
6	Yarısı	-	1

7	Gül	3	-
8	Kaktüs ağacı	-	1
9	Maden	1	-
10	Su	-	5
11	Sünger	1	-
12	Tarla	-	1
13	Toprak	1	-
Toplam		7	15

“Tabiat” kategorisi ile ilgili olarak kadınlar 7, erkekler ise 15 metafor üretmiştir. “Deniz suyu”, “gül”, “maden”, “sünger” ve “toprak” metaforları kadınlar tarafından; “akarsu”, “çınar”, “çiçek”, dikenli gül”, “yarısı”, “kaktüs ağacı”, “su” ve “tarla” metaforları ise erkekler tarafından üretilmiştir. En çok üretilen metaforlara bakıldığında; kadınlarda 3 kişiyle ‘gül’, erkekler ise 3 kişiyle ‘çiçek’ metaforunun üretildiği görülmektedir. Kadın ve erkeklerin ortak ürettikleri metafor yoktur. Bu kategoride en fazla üretilen metafor ise, “su” olmuştur.

Tablo 5: Öğretmen adaylarının “nesne” kategorisine ilişkin ürettikleri metaforların dağılımı.

Sıra No	Metafor	Kadın (N)	Erkek (N)
1	Cam	1	-
2	İpek kumaş	1	-
3	Kitap	1	-
4	Maske	1	-
5	Perde	1	-
6	Soba	1	-
7	Ütü	1	-
Toplam		7	-

“Nesne” kategorisinde kadınlar “cam”, “ipek kumaş”, “kitap”, “maske”, “perde”, “soba” ve “ütü” metaforu üretmişlerdir. Erkekler ise, bu kategoriye ilişkin herhangi bir metafor üretememişlerdir.

Tablo 6: Öğretmen adaylarının “niteleme” kategorisine ilişkin ürettikleri metaforların dağılımı.

Sıra No	Metafor	Kadın (N)	Erkek (N)
1	Zarafet	1	-
2	Güzellik	1	2
3	Fedakâr	5	-
4	Cefakâr	1	-
5	Kıskanç	-	1
6	Hayat	2	-
7	Narin	2	-
8	Sevginin kaynağı	-	1
9	Hayat ortağıdır	-	2
Toplam		12	6

Tablo 6’da görüldüğü üzere “niteleme” kategorisi ile ilgili olarak kadınların 12, erkeklerin 6 metafor ürettikleri görülmektedir. “Zarafet”, “güzellik”, “fedakâr”, “cefakâr”, “hayat”, “narin”, metaforları kadınlar tarafından; “kıskanç”, “sevginin kaynağı” ve “hayat ortağıdır” metaforları ise erkekler tarafından üretilmiştir. Bu kategoriye ilişkin olarak hem erkeklerin hem de kadınların ürettiği ortak metafor “güzellik” olmuştur. “Niteleme” kategorisiyle ilgili olarak en fazla üretilen metafor ise kadınların 5’i tarafından üretilen “fedakâr” metaforudur.

Tablo 7: Öğretmen adaylarının “soyut” kategorisine ilişkin ürettikleri metaforların dağılımı.

Sıra No	Metafor	Kadın (N)	Erkek (N)
1	Aşk	-	1
2	Melek	1	2
3	Orospu	-	1
4	Sevgi	1	1
Toplam		2	5

Tablo 7’ye göre öğretmen adayları, “soyut” kategoriyle ilgili olarak toplamda dört metafor üretilmiştir. Bu metaforların cinsiyete göre dağılımına bakıldığında, kadınların “melek” ve “sevgi” metaforunu;

erkeklerin ise “aşk”, “melek”, “orospu” ve “sevgi” metaforlarını ürettikleri görülmektedir. Bu kategoriye ilişkin “melek” ve “sevgi” metaforları, hem kadınlar hem de erkekler tarafından üretilmiş ortak metaforlardır.

Değerlendirme

Araştırma sonucunda, öğretmen adaylarının “canlı”, “otorite”, “tabiat”, “nesne”, “niteleme” ve “soyut” olarak adlandırılan altı kategoride metafor ürettikleri saptanmıştır. Erkekler “nesne” kategorisinde metafor üretmemişlerdir. Kadın ve erkeklerin ürettikleri metaforlarda ortak olanların sayısının oldukça az olduğu görülmektedir. Bu metaforlardan “melek”, “güzellik”, “sevgi” ve “anne” metaforları hem kadın hem erkekler tarafından üretilmiştir.

Üretilen metaforların dağılımına bakıldığında, kadınların en çok beş kişiyle “fedakâr”, üç kişiyle “gül” ve “arı”, iki kişiyle “anne-ana”, “hayat” ve “narin” metaforlarını ürettikleri görülmektedir. Diğer metaforlar ise, birer kişi tarafından üretilmiştir. Erkekler en çok 5 kişiyle “su”, üç kişiyle “çiçek” ve iki kişiyle “elma”nın diğer yarısı, “güzellik” ve “melek” metaforlarını üretmişlerdir. Ayrıca kadınların ürettiği “arı”, “anne” ve “dişi kuş” gibi metaforlar olumlu çağrışımlar yaparken, erkeklerin ürettiği “anne”, “hayat arkadaşı”, “tilki”, “kedi” ve “at” metaforları ise olumsuz çağrışım yapmaktadır. Nitekim metafora ilişkin açıklamalar da bu tespiti desteklemektedir. Kadınlar, “arı” metaforuna hem olumlu hem de olumsuz açıklamalar yapmışlardır. Erkekler ise “tilki”, “kedi” ve “at” metaforlarına ilişkin olumsuz açıklamalarda bulunmuşlardır. Öğretmen adaylarından biri, “arı” metaforuna ilişkin şöyle bir gerekçe arz etmiştir:

“Bazen yaptıklarıyla vatana, millete ve ailesine çok yararlı olabiliyor. Tıpkı arının balı gibi. Arılar gibi fedakârdır, hep toplum için aile için çalışırlar. Bazen de arının zehri gibi olabilirler. Böyle olunca da toplum yok olmaya mahkûmdur. Bu nedenle kadınlara sahip çıkılmalı, eğitilmeli. Yoksa nasıl ki arı birini sokunca zehirlerse kadın da eğitimsiz olunca o toplum zehirlenir (1K).

Öğretmen adaylarından bir diğeri ise, “tilki” metaforuna ilişkin olarak şu gerekçeyi ileri sürmüştür:

“Kadınların geneli erkeklerden daha kurnaz hareket edebiliyor. Çok daha iyi yalan söyleyebiliyor. Sürekli ağlar çok duygusaldır. Bazen kendileri bile neden ağladıklarını bilmezler. Sevdiklerini korumak isterler.

Bela tehlike karşısında kendilerini tehlikeye atabilirler (64E)".

Erkek öğretmen adaylarından biri, "kedi" metaforuna "*Köşeye sıkışınca saldırır (65E)*" şeklinde bir gerekçe öne sürerken başka bir erkek öğretmen adayı "at" metaforuna ilişkin olarak "*Acıyı asla unutmazlar (49E)*" şeklinde bir gerekçe üretmişlerdir. Yine bir erkek öğretmen adayı, "orospu" metaforuyla ilgili "*Günaha sokar. Geçimini sağlar.*" (32E) şeklinde bir açıklama sunmuştur. Benzeri durum "su", "soba", "maden" gibi metaforlarda da görülmüştür.

Öğretmen adaylarının ürettikleri metaforlar, olumlu çağrışımlar uyandırsa da gerekçelerinde olumsuz açıklamalara rastlanmıştır. Kadın öğretmen adaylarından biri, "gül" metaforuna "*Tutmasını bilmezsen dikenleri ellerine batır, tutamaz ve yere düşer. Tutmayı bildikten sonra ise hem güzel görünür hem de güzel koku verir. Nasıl davranırsan öyle muamele görürsün karşılığında. (59K)*" şeklinde bir gerekçe sunarken başka bir kadın öğretmen adayı, "*Fazla sıkarsan dikenini batır. Davranışları etrafındakilerin davranışlarına göre şekil alır. (58K)*" şeklinde bir açıklama getirmiştir. Bir diğer kadın öğretmen adayı da "*Gülün açması için sulamaya ihtiyacı var suyu ne az ne de çok vereceksin. (60K)*" şeklinde bir gerekçe belirtmiştir.

Öğretmen adaylarından biri, ürettikleri metafora ilişkin hem olumlu hem de olumsuz açıklamalar getirmişlerdir. Kadın öğretmen adaylarından biri "arı" metaforuyla ilgili "*Bazen yaptıklarıyla vatana, millete ve ailesine çok yararlı olabiliyor. Tıpkı arının balı gibi. Arılar gibi fedakârdır, hep toplum için aile için çalışırlar. Bazen de arının zehri gibi olabilirler. Böyle olunca da toplum yok olmaya mahkûmdur. Bu nedenle kadınlara sahip çıkılmalı, eğitilmeli. Yoksa nasıl ki arı birini sokunca zehirlerse kadın da eğitimsiz olunca o toplum zehirlenir. (1K)*" şeklinde bir gerekçe beyan etmiştir. Bir başka kadın öğretmen adayı ise, "deniz suyu" metaforuna "*Ne içilir ne vazgeçilir. (73K)*" şeklinde bir gerekçe sunmuştur. Erkek öğretmen adaylarından biri, "su" metaforuyla ilgili olarak "*Suyun akış yönünü ne tarafa çevirirseniz çevirin o farklı bir yol bulup bulunduğu yeri aşındırıp, üzerinden sıçrayıp ya da iğne deliği gibi birden çıkış yolunu kolaylıkla bulabilir.(47E)*" şeklinde bir açıklama getirirken bir diğer erkek öğretmen adayı, "*Yaşamın kaynağıdır. İnsana ruh veren insanı meydana getiren varlıktır. (40E)*"; bir diğeri ise, "*Saf temiz olur. Bazen bulanır-durulur. Yatağı bulduktan sonra yine akar akarken önündekileri toplar ve biriktirir. Temizleyicidir. Su nasıl doğayı düzene koyarsa kadın da su gibi düzenleyicidir (39E)*" şeklinde bir gerekçe ileri sürmüştür. Yine erkek öğretmen adaylarından biri, "*Her şekli*

alır. *Eolenir anne olur... eştir... (42E)* şeklinde; bir diğeri de *“O olmadan hayat olmaz (18E)”* şeklinde gerekçe belirtmişlerdir.

3. Tartışma

Araştırma bulguları, kategorilere göre değerlendirildiğinde erkeklerin “nesne” kategorisinde hiç metafor üretmedikleri; “niteleme” kategorisinde ise kadınların erkeklere oranla iki katı daha fazla metafor ürettikleri saptanmıştır. “Tabiat” kategorisinde erkeklerin kadınlardan iki kat daha fazla metafor ürettikleri görülmüştür. Bu sonuç, kadınların ve erkeklerin “kadın” algısının iki farklı yönelim içinde olduğunu göstermektedir. Kadınlar, söz konusu olgunun daha çok “nitelikleriyle” ilgilenmekte ve kadınlığı “doğal” bir olgu olarak değil “toplumsal” bir değişken olarak tanımlama eğilimi göstermektedir. Erkekler ise, kadınlığı ve dolayısıyla erkeklığı “toplumsal” değişkenlerden bağımsız olarak “doğal” bir olgu olarak ele almaktadırlar. Bu sonuç, kadınların yaşantı ve fırsatlar yoluyla edinilen cinsiyet üstü niteliklerini ön plana çıkarmakta ve “kadın” algısına ilişkin ötekileştirmelerin ya da ayrımcılığın miras olarak aktarılmasına rağmen değişebileceğini göstermektedir.

Erkeklerin kadınlığı doğal bir kategori olarak görme eğiliminin, “okumuş ya da okumamış, kadın kadındır” ya da “kız çocuğu okuyup da ne olacak?” veyahut da “eğitim yoluyla bazı nitelikler kazansa da ben onu yine “kadın” olarak görmekte ısrar edeceğim” stereotipinin dışavurumu olarak nitelemek mümkündür. Bu sonuç, erkeklerin kadınların toplumsal yaşama katılmalarının onlara kazandıracığı nitelikleri umursamadıklarını göstermektedir. Bu yönüyle bu sonuç, kadınların toplumsal ve ekonomik hayatta maruz kaldıkları engellemelere ilişkin somut bir katkı sunmaktadır. Araştırmada üretilen metaforlar ile bu metaforlara ilişkin olarak getirilen açıklamaların araştırmaya katılan kadın ve erkek öğretmen adayları arasında farklılaşması toplumdaki yaygın stereotiplerle örtüşmektedir.

Kaynakça

- Arslan, M. M. ve Bayrakçı, M. (2006). Metaforik düşünme ve öğrenme yaklaşımının eğitim-öğretim açısından incelenmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 35 (171), s. 100-108.
- Berger, P. ve Luckmann, T. (2008). *Gerçekliğin sosyal inşası: Bir bilgi sosyolojisi incelemesi* (Çev.: V. S. Öğütle), İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Boydak-Özan, M. ve Demir, C. (2011). Farklı lise türlerine göre öğretmen ve öğrencilerin okul kültürü metaforu algıları. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 21, Sayı: 2, s. 106-126.

- Çubukçu, Z. ve Çap, R. C. (2011). Dil öğretiminde metaforların kullanımı: İlköğretim İngilizce ders kitaplarının bir incelemesi. **20. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı, 8-10 Eylül, Burdur.**
- Çelikten, M. (2006). Kültür ve öğretmen metaforları. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 21, s. 270.
- Demir, G. Y. (2005). Çevirenin önsözü. G. Lakoff ve M. Johnson (Yazarlar) *Metaforlar: Hayat, Anlam ve Dil*, İstanbul: Paradigma, 11-15.
- Güveli, E., İpek, A. S., Atasoy, E., Güveli, H. (2011). Sınıf öğretmeni adaylarının matematik kavramına yönelik metafor algıları. *Turkish Journal of Computer and Mathematics Education*, Vol: 2, No: 2, pp. 140-159.
- Günindi-Ersöz, A. (1999). *Cinsiyet rollerine ilişkin beklenti, tutum, davranışlar ve eşler arası sorumluluk paylaşımı: Kamuda çalışan yönetici kadımlar örneği*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Forceville, C. (2002). The identification of target and source in pictorial metaphors. *Journal of Pragmatics*, 34, pp. 1-14.
- Günay U. (2000). İslâmî dönemde Türk toplumunda kadının yeri ve önemi. *Milli Folklor Dergisi*, Cilt: 6, Yıl: 12, Sayı: 46, s. 4-9, 27.04.2013 tarihinde <http://www.millifolklor.com/tr/sayfalar/46/46.pdf#page=4> adresinden alınmıştır.
- Henze, R. C. (2005). Metaphors of diversity, Intergroup relations, and equity in the discourse of educational leaders. *Journal of Language Identity & Education*, 4 (4), pp. 243-267.
- Jensen, D. F. (2006). Metaphors as a bridge to understanding educational and social contexts. *International Journal of Qualitative Methods* 5 (1), 5 (1), Article 4. Erişim: 12.08.2009, http://www.ualberta.ca/~iiqm/backissues/5_1/pdf/jensen.pdf.
- Kararımak, Ö., Güloğlu B. (2012). Metafor: Danışan ve psikolojik danışman arasındaki köprü. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4 (37), s. 122-135.

- Özen Kutaniş R., Hancı A., (2004) Kadın girişimcilerin kişisel özgürlük algılamaları. 3. *Ulusal Bilgi Ekonomi ve Yönetim Kongresi*, Eskişehir, 457-464.
- Lakoff, G. & Johnson, M. (2005). *Metaforlar: Hayat, anlam ve dil* (Çev.: G. Y. Demir). İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Mahlis, M. & Maxson, M. (1998). Metaphors as structures for elementary and secondary preservice teachers' thinking. *International Journal of Educational Research*, 29, pp. 227-240.
- Oxford English Dictionary (1996). <http://www.ege-edebiyat.org/modules.php?name=News&file=article&sid=119>. Erişim: 17.07.2012).
- Özünlü, Ü. (1997). *Edebiyatta dil kullanımları*. Ankara: Doruk Yayıncılık.
- Punter, D. (2007). *Metaphor*. New Critical Idiom, Routledge.
- Saban A. (2008). Okula ilişkin metaforlar. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, Sayı: 55, pp. 459-496.
- Saban, A. (2009). Öğretmen adaylarının öğrenci kavramına ilişkin sahip oldukları zihinsel imgeler. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7 (2), s. 281-326.
- Saban, A. (2008). İlköğretim I. kademe öğretmen ve öğrencilerinin bilgi kavramına ilişkin sahip oldukları zihinsel imgeler. *İlköğretim Online*, 7 (2), s. 421-455. [Online]: "http://ilkogretim-online.org.tr".
- Shuell, T. J. (1990). Teaching and learning as Problem Solving. *Theory into Practice*, 29 (2), pp. 102-108.
- Türkdoğan, O. (1991). Aile sosyolojisi modeli. *Türk Aile Ansiklopedisi*. T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu. Ankara.
- Ünal A., Ünal E.(2010). Öğretmen ve öğrencilerin rehber öğretmeni algılamalarına ilişkin bir durum çalışması. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 2, s. 919-945.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2006). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. 5. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık.